

Каб грэх свой прад сабой я пазнаў,
У другіх каб не відзеў віны [2, с. 215].

Такім чынам, беларуская літаратура ў імкненні да вечнасці пераадолюе складаны і супярэчлівы шлях. Аднак, на наш погляд, уся яе супярэчлівасць не перашкаджае вылучыць найбольш важныя, вызначальныя рысы, звязаныя менавіта з хрысціянствам.

Адным з самых адэкватных паказчыкаў укаранёнасці індывідуальнага чалавечага быцця ў народнае быццё, у гісторыю свайго народа з'яўляецца пачуццё блізкасці, якое нябачнымі ніткамі звязвае асобных людзей у адзінае цэлае. Тое, што зыходзіць з аднаго карэння, павінна быць блізкае адно да другога. Няма агульных каранёў – натуральна, знікаюць і сапраўдныя сувязі паміж людзьмі. Вялікае значэнне для чалавека і народа ў цэлым мае не толькі ўкаранёнасць у зямным, але і ўкаранённасць у горнім, боскім, праз якую накіроўваемся да вечнасці.

Напрыканцы XX стагоддзя гучаць вершы аб ясна сфармуляваным, бачным, але і вышэйшым, звыш дадзеным сэнсе існавання Беларусі. Напрыклад, знаходзім гэта ў вершы Анатоля Кудласевіча "Мроя Кіцежа". Прывядзём ўрывак з яго:

Бо славянаў шмат –
Ды ў славянаў слава – Слова Госпада!
А сярод славянаў, нібы ў акіяне – Русь Святая:
Як на востраве на Русі Святой,
На велікай той – ёсць Русь Белая:
Беларусь мая, не скароная,
Не самлелая [52, с. 208].

Працягвае гэтыя тдзі, піша менавіта аб пакаянні яшчэ адзін сучасны паэт М. Шэлехаў, які звяртаецца і да жанру верша-малітвы і такім чынам працягвае традыцыю XX стагоддзі. Народ унутраным пачуццём разумее неабходнасць руху да спрадвечнай ісціны, а, адпаведна, і да вечнасці. Пра гэта яшчэ адзін верш М. Шэлехава "Тунэль":

Цераз белых, чырвоных, сляпых,
Праз дурных у акулерах таўстых,
Цераз пекла, манюкі і жах –
Ён да Госпада рые свой шлях! [52, с. 191].

Гэтыя словы і сведчаць, што беларуская літаратура на сучасным этапе свайго развіцця змагла пераадолець перыяд панавання матэрыялістычных, атэістычных (у той ці іншай форме) поглядаў, і выйшла на сапраўдны шлях, які вядзе да Бога, а значыць і да вечнасці.

Пераход літаратуры ад быццёвасці да ўсведамлення вечнасці ўяўляе сабой дыялектычны скачок ад рэчасных феноменаў да якасных ноўменаў. Самая галоўная рэч, з якой чалавек сутыкаецца з самага моманту свайго нараджэння, – гэта ён сам. Да таго ж чалавек – гэта адзіная "рэч", якая адначасова валодае дзвюма існасцямі. Вось чаму мастацкая літаратура, якая ставіць задачу раскрыцця таямніцы бінарнасці чалавечага быцця, не можа не быць двухвектарнай. Адзін з гэтых вектараў павінен быць накіраваны на мастацкае выяўленне модусаў зямнога быцця народа, гэта значыць адлюстроўваць тое, што думае народ пра сябе ў часе. Іншы павінен зрабіцца тым самым сродкам, пры дапамозе якога можна паспрабаваць зразумець, якое ў гэтага народа накіраванне ў вечнасці. Лепей за ўсё, калі ў мастацкай літаратуры абодва ўказаныя вектары будуць знаходзіцца ў стане іерархічна структурызаванай арганічнай цэласці.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Анталогія беларускай паэзіі. У 3 т. Т. 1. – Мінск : Маст. літ., 1993. – 622 с.
2. Беларусь в исторической, государственной и церковной жизни / Сост. Архиепископ Афанасий Мартос. Репринт. – Минск : Белорусский экзархат РПЦ, 1990. – 300 с.
3. Гарэцкі, М. Творы: апавяданні, аповесці / М. Гарэцкі. – Мінск : Маст. літ, 1995. – 446 с.
4. Дубовік, А. І. Асаблівасці нацыянальнага характару беларусаў / А. І. Дубовік // XXI век: актуальныя праблемы гісторычнай навуки. Матэрыялы Міжнароднага навучнага канферэнцыянага з'езда, прысвечанага 70-літвяку іст. фак. БГУ, Мінск, 15-16 красавіка 2004 г. – Мінск: БГУ, 2004. – С. 203 – 205
5. Насустрач духу. Анталогія беларускай хрысціянскай паэзіі / уклад і прадм. І. А. Чароты. – Мінск : Ураджай, 2001. – 238 с.

УДК 947.6

АПАВЯДАЛЬНЫЯ КРЫНІЦЫ Ў ВІВУЧЭННІ ПЕРШАЙ СУСВЕТНАЙ ВАЙНЫ НА ТЭРЫТОРЫІ БЕЛАРУСІ

К.гіст.н., ст. выкл. Хаданёнак В.М.

Віцебскі дзяржаўны тэхналагічны ўніверсітэт

Крыніцы, дзе разглядаюцца падзеі Першай сусветнай вайны, можна ўмоўна падзяліць на дзве вялікія групы: дакументальныя і апавядальныя. Сярод дакументальных крыніц можна вылучыць дакументы заканадаўства, матэрыялы справаводства і статыстычныя матэрыялы. У сваю чаргу, да апавядальных крыніц адносяцца мемуары, эпістальныя крыніцы, літаратурныя і публіцыстычныя творы. Спецыфічным

відам крыніц з'яўляецца перыядычны друк, які лёгка можна аднесці як да дакументальных, так і да апавадальных крыніц.

Шмат якія ўспаміны выдатных военачальнікаў, палітыкаў, грамадскіх дзеячаў, шараговых салдат змяшчаюць у сабе звесткі аб падзеях Першай сусветнай вайны. Варта ўгадаць А.А. Брусілава [1], Э. Людендорфа [2], М. Палеолага [3], Ю. Вітан-Дубейкаўскую [4], Р.І. Шавельскага [5] і інш. Гэтая група крыніц асабліва каштоўная тым, што дазваляе рэканструяваць асобныя малавядомыя сацыяльна-эканамічныя падзеі і працэсы, якія непасрэдна альбо ўскосным чынам паўплывалі на ўмовы існавання насельніцтва ў ваенны час. Асобныя шчырыя па духу ўспаміны, апроч таго, што маюць высокі літаратурны ўзровень, даюць нам цікавыя звесткі аб дзейнасці і функцыянаванні ў ваенны час розных грамадскіх арганізацый і устаноў, шпіталаў, пунктаў догляду і харчавання і інш.

Багаты факталагічны матэрыял змяшчае ў сабе праца М.К. Лемке, які ў гады Першай сусветнай вайны даволі працягла час з'яўляўся афіцэрам Бюро друку пры Стаўцы Вярхоўнага галоўнакамандуючага [6; 7]. На яго аснове можна зразумець, якія сацыяльна-псіхалагічныя настроі панавалі ў грамадстве ў пачатку і на ўсім працягу вайны і што істотным чынам паўплывала на іх эвалюцыю.

Вялікую ролю для даследчыкаў, якія вывучаюць падзеі Першай сусветнай вайны, адыгрываюць мемуары Эдварда Вайніловіча [8]. Аўтар надзвычай эмацыйна апісвае адносіны насельніцтва беларускіх земляў да ваенных дзеянняў, разважае пра акупацыйны рэжым, мабілізацыйныя мерапрыемствы, бежанства і г. д. Успаміны арганічна дапаўняюцца цэлым шэрагам афіцыйных дакументаў.

Каштоўныя звесткі аб праблемах бежанства знаходзяцца ў дзённіках запісах Ф. Кудрынскага [9]. Ён паказвае стан гарадоў і мястэчак на самым пачатку вайны, апавадае пра дзейнасць розных дабрачынных арганізацый, што аказвалі дапамогу бежанцам. Шмат увагі Ф. Кудрынскі надае аналізу эвакуацыйных мерапрыемстваў царскага ўрада, прычым, разглядае іх з розных бакоў.

Жыццё ў горадзе Мінску падчас вайны яскрава апісвае ў сваіх дзённіках запісах непасрэдна ўдзельнік трох рэвалюцый – І. Голубеў [10]. З іх добра бачна, з якімі цяжкасцямі прыйшлося сутыкнуцца гарадскому насельніцтву ў часы ваеннага ліхалецця (адсутнасць даху над галавой, харчовы і паліўны крызіс, спекуляцыя і перакупніцтва, недахоп кваліфікаваных медыцынскіх работнікаў і г. д.).

Пры вывучэнні асобных момантаў Першай сусветнай вайны важную ролю адыгрываюць таксама тагачасныя перыядычныя выданні, якія былі своеасаблівым “пульсам” падзей: “Беларуская зямля”, “Вольная Беларусь”, “Наша Ніва”, “Новое время”, “День”, “Магілёўскі веснік”, “Беларускі шлях” і інш. Публікацыі ў прэсе дапаўняюць наша ўяўленне аб падзеях таго часу яскравымі замалёўкамі з сацыяльна-эканамічнага жыцця краіны ці асобнага рэгіёна, адлюстроўваюць грамадскую думку і інтарэсы розных сацыяльных груп.

Каштоўнымі крыніцамі з'яўляюцца і публікацыі непасрэдных удзельнікаў ваенных дзеянняў і сучаснікаў падзей 1914-1918 гг. Для дадзеных работ перш за ўсё характэрны апісальны характар, без глыбокага аналізу і асэнсавання рэчаіснасці. Абсалютная большасць прац, у прыватнасці, была прысвечана вядзенню баявых дзеянняў, апісанню аперацый, узбраення варажых бакоў, стратэгічнаму разгортванню войск, разгляду асобных геройскіх учынкаў [11; 12; 13]. Вайна яшчэ была зусім “побач” з аўтарамі, і таму ўказаныя працы змяшчаюць у сабе вялікую долю суб'ектыўнасці. Асабліва добра гэта тэндэнцыя прасочваецца пры спробе аўтараў высветліць, хто быў адказны за пачатак вайны, ці можна было яе пазбегнуць альбо адцягнуць [14; 15; 16; 17; 18; 19]. Але ж у распрацоўцы пытанняў ваеннай гісторыі яны вельмі каштоўныя.

Некаторыя работы, прысвечаныя падзеям Першай сусветнай вайны, насілі яскрава выражаны ідэалагічны характар і пісаліся перш за ўсё ў прапагандысцкіх мэтах: “Солдатская памятка о немецких зверствах”, “Машинно-истребительная культура: Об источниках немецкого зверства”, “Патриотизм и революционная Россия”, “Великая война и женщины русские” і інш. [20; 21; 22; 23; 24; 25]. Асноўнае месца ў іх займала апісанне беспадстаўнай жорсткасці ворага, якое шырока выкарыстоўвалася для падтрымкі на належным узроўні антынямецкіх настрояў у грамадстве. Тым не менш указаныя работы, якія лёгка аднесці да публіцыстыкі, могуць быць цікавымі для разумення адносін пэўных катэгорый насельніцтва да вайны, яго сацыяльных і ментальных устаноў.

Былі зроблены і першыя спробы напісання абагульняльных прац [26; 27; 28; 29; 30]. Шмат якія з іх былі невялікіх памераў і выдаваліся ў форме нарысаў. Але там ужо прысутнічала спроба прасачыць уплыў ваенных дзеянняў на ўсё далейшае развіццё Расійскай імперыі. Асноўным іх недахопам была недастатковая колькасць факталагічнага матэрыялу.

З агульнага шэрага вылучаецца грунтоўнае даследаванне М. Канаплёвай і Г. Вяткіна: “Работа Союза городов на Северо-Западном и Северном фронтах, 1915 – 1916 гг.” [31], дзе аўтары з дапамогай статыстычных звестак паказалі працу Саюза гарадоў на Паўночна-заходнім фронце. Усе лічбавыя звесткі падаюцца ў дынаміцы, што дапамагае даследчыку бачыць працэс дапамогі насельніцтву з боку адпаведнай арганізацыі ў развіцці (прыведзены колькасць лякарняў, перасоўваемых медыцынскіх пунктаў і мабільных амбулаторый, чайных, харчавальных пунктаў па месяцах, колькасць хворых на стацыянары, нормы выдачы сухога пайка і г. д.).

Такім чынам, апавадальныя крыніцы па гісторыі Першай сусветнай вайны вылучаюцца сваёй разнастайнасцю і шматпланавасцю, рознымі ўзроўнямі інфармацыйнай каштоўнасці. Крыніцазнаўчая база ўвесь час дапаўняецца раней невядомымі дакументамі.

Спіс выкарыстаных крыніц

1. Брусілов, А.А. Мои воспоминания / А.А. Брусілов. – Мн.: Харвест, 2003. – 432 с.
2. Людендорф, Э. Мои воспоминания о войне, 1914–1918 гг. / Э. Людендорф. – М.: АСТМн: Харвест, 2005. – 799 с.

3. Палеолог, М. Царская Россия во время мировой войны / М. Палеолог. – М.: Междунар. отношения, 1991. – 236 с.
4. Вітан-Дубейкаўская, Ю. Мае ўспаміны / Ю. Вітан-Дубейкаўская. – Вільня: Таварыства беларускай культуры ў Літве, 1994. – 38 с.
5. Шавельский, Г.И. Воспоминания последнего протопресвитера Русской армии и флота / Г.И. Шавельский. – Нью-Йорк: Изд-во им. Чехова, 1954. – 706 с.
6. Лемке, М.К. 250 дней в царской ставке, 1914–1915: воспоминания, мемуары / М.К. Лемке. – Мн.: Харвест, 2003. – 446 с.
7. Лемке, М.К. 250 дней в царской ставке, 1916 / М.К. Лемке. – Мн.: Харвест, 2003. – 670 с.
8. Войнилович, Э. Воспоминания / Э. Войнилович. – Мн.: Минская римско-католическая парафия св. Симона и Елены, 2007. – 379 с.
9. Кудринский, Ф.А. Людские волны: беженцы / Ф.А. Кудринский. – Пг.: Книгоизд-во бывш. М.В. Попова, 1917. – 200 с.
10. Голубев, И. «Счастье мое...»: дневники Иосифа Голубева, 1916–1923 гг. / И. Голубев. – Мн.: Энциклопедикс, 2002. – 441 с.
11. Война в воздухе и наши герои-авиаторы. – Одесса, 1914. – 16 с.
12. Вильно-Молодеченская операция (август–сентябрь 1915 г.). – СПб, 1916. – 15 с.
13. Громов, Н.А. Цензура и шпионство по законам военного времени / Н.А. Громов. – Пг., 1914. – 206 с.
14. Крачкович, П.З. Великая Россия и общеевропейская война / П.З. Крачкович. – М.: Тип. 1 Моск. труд. артели, 1914. – 32 с.
15. Святополк-Мирский, Д.Н. К настоящему политическому моменту. Что должна дать нам война? Польский вопрос / Д.Н. Святополк-Мирский. – Пг.: Электротпечатня К.А. Четверикова, 1914. – 40 с.
16. Сикорский, И.А. Современная всеветная война 1914 г.: причины войны и устранение их / И.А. Сикорский. – Киев: Тип. С.В. Кульженко, 1914. – 28 с.
17. Фёдоров, Н. Австро-Сербская война: её причины, всевозможные следствия / Н. Фёдоров. – Пг.: Е.А. Молчанова, 1914. – 37 с.
18. Абамелек-Лазарев, С.С. Задачи России и условия прочного мира / С.С. Абамелек-Лазарев. – Пг.: Тип. 3. Соколинского, 1915. – 76 с.
19. Ольшамовский, Б.Г. Значение воззвания 1 августа 1914 г. Верховного главнокомандующего к полякам и вопросы возникающие из него и последующих событий / Б.Г. Ольшамовский. – Пг., 1915. – 75 с.
20. Ксюнин, А.И. Народ на войне (из записок военного корреспондента) / А.И. Ксюнин. – Пг.: Б.А. Суворин, 1916. – 242 с.
21. Резанов, А.С. Солдатская памятка о немецких зверствах / А.С. Резанов. – Пг.: Тип. т-ва А.С.Суворина, 1915. – 56 с.
22. Абрамович, Н.Я. Патриотизм и революционная Россия / Н.Я. Абрамович. – М.: Кошница, 1917. – 32 с.
23. Ардашев, Н.Н. Великая война и женщины русские / Н.Н. Ардашев. – М.: Тип. Ф.Я. Пригорина, 1915. – 112 с.
24. Яблонский, Н. Машинно-истребительная культура: об источниках немецкого зверства / Н. Яблонский. – Харьков, 1914. – 39 с.
25. Базилевич, М.П. Положение русских пленных в Германии и отношение германцев к населению занятых ими областей Царства Польского и Литвы: материалы, собранные доктором М.П. Базилевичем в плену и среди 110 вернувшихся из германского плена русских врачей / М.П. Базилевич. – Пг.: Тип. А.С. Суворова, 1917. – 208 с.
26. Воронов, Л.Н. Война и народное хозяйство / Л.Н. Воронов. – М., 1915. – 64 с.
27. Год войны с 19 июля 1914 г. по 19 июля 1915 г. – М., 1915. – 588 с.
28. Война и промышленность: хроника с 1 января по 30 июня 1916 года. – Харьков, 1916. – 420 с.
29. Авилов, Б.В. Настоящее и будущее народного хозяйства России: влияние войны, возможные последствия её для народного хозяйства и проблема будущего / Б.В. Авилов. – Пг.: Жизнь и знание, 1916. – 86 с.
30. Прокопович, С.Н. Война и народное хозяйство / С.Н. Прокопович. – М.: Дело, 1917. – 214 с.
31. Коноплёва, М.С. Работа Союза городов на Северо-Западном и Северном фронтах, 1915–1916 гг. / сост. М.С. Коноплёва, Г.А. Вяткин. – Псков: Комитет Северного фронта В. С. Г., 1917. – 291 с.

УДК 94(47)

ПАТРИОТИЧЕСКОЕ ВОСПИТАНИЕ В СССР В 1930 ГГ.

Ст. преп. Субботин А.А.

Витебский государственный технологический университет

Интерес к проблемам патриотизма в исторической науке был всегда велик. И это естественно: присматриваясь к новым поколениям, человечество стремилось осмыслить своё прошлое и определить будущее. Актуальность формирования патриотического сознания ещё более усиливается в переломные моменты развития нации и государства, когда возникает необходимость в широком распространении объединяющей идеи, аккумулирующей высшие ценности Отечества, в людях, способных выражать эти идеалы и бороться за их утверждение.